

Marcin Łuszczuk*

Politechnika Opolska

PORZĄDEK GOSPODARCZY W POSTKRYZYSOWEJ RZECZYWISTOŚCI

Streszczenie

W artykule podjęto rozważania na temat ustroju gospodarczego, który w postkryzysowej rzeczywistości z jednej strony zapewniałby efektywność gospodarczą, z drugiej zaś pozwalałby na realizację zamierzonych celów społecznych. Zdaniem autora, właściwą formą funkcjonowania współczesnego rynku jest synteza spontanicznego i stanowionego ładu gospodarczego. Takie rozwiązanie wydaje się pozornie sprzeczne, jednak może stanowić kompromis satysfakcjonujący większość zwolenników gospodarki rynkowej. W praktyce obydwie formy porządku gospodarczego uzupełniają się wzajemnie.

Słowa kluczowe: ustrój gospodarczy, ordoliberalizm, neoliberalizm

Wprowadzenie

Mimo widocznej poprawy kondycji światowej ekonomii powrót na ścieżkę wzrostu nie jest taki oczywisty. Zmiany na lepsze utrudniają między innymi finansjalizacja¹ realnej sfery gospodarki, zadłużenie sektora finansów publicznych, rozwarstwienie społeczeństwa, relatywizacja norm moralnych, niezrównoważenie demograficzne i bariery w dostępie do zasobów naturalnych. Ortodoksyjne podejście

* Adres e-mail: m.luszczuk@po.opole.pl.

¹ Termin *finansjalizacja* (*finasyzacja*, *ufinansowanie*) określa zjawisko dominacji sfery finansów nad światem gospodarki realnej.

w ekonomii nie jest dość skuteczne w przeciwdziałaniu zjawiskom kryzysowym. Dyskrecjonalne decyzje rządów przynoszą wprawdzie pewne pozytywne rezultaty gospodarcze, jednak z reguły są to korzyści krótkookresowe. Nie rozwiązują one, niestety, w pełni problemów społecznych w długiej perspektywie i przyczyniają się do dalszego wzrostu zadłużenia sektora finansów publicznych.

Ocena stanu współczesnej gospodarki nie jest jednoznaczna. Ekonomiści spierają się, czy świat dalej pogrążony jest w recesji, czy też powoli wchodzi na ścieżkę wzrostu i w związku z tym należy mówić już tylko o zanikającym osłabieniu gospodarczym. Wszyscy natomiast zgadzają się z tym, że istnieje konieczność przeprowadzenia reform zapewniających stabilny rozwój społeczno-ekonomiczny, bez których nie tylko cywilizacja, ale i gospodarka *dryfuje*. I słusznie, bowiem niezależnie od prezentowanych poglądów ekonomiści powinni mieć klarowną wizję funkcjonowania gospodarki w warunkach ożywienia gospodarczego, które przecież kiedyś nastąpi. Ponadto wiadomo, że większość ideologii, które odegrały w XX wieku znaczącą rolę w światowej gospodarce, uległa znacznej dewaluacji i nie sprawdza się we współczesnych uwarunkowaniach. Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie o ustrój gospodarczy kształtujący relacje w układzie społeczeństwo–państwo–rynek, który w postkryzysowej rzeczywistości z jednej strony zapewniałby efektywność gospodarczą, z drugiej zaś pozwalałby na realizację zamierzonych celów społecznych.

W opinii autora, w kreowaniu nowego ustroju gospodarczego należy powrócić do zasad ordoliberalnego ładu konkurencyjnego. Jednak aby nowy ustrój nie pozostał jedynie idealistycznym paradygmatem nieprzystającym do współczesnych realiów, należy dokonać pewnych uzupełnień. Synteza stanowionego ładu Waltera Euckena i spontanicznego ładu Friedricha Augusta Hayeka spełnia wymagania w odniesieniu do współczesnego porządku gospodarczego zapewniającego poprawę jakości życia społeczeństw.

1. Rozwiązanie fałszywe – socjalizm

Tytuł rozdziału bezpośrednio nawiązuje do encykliki *Rerum Novarum*. Jej autor, papież Leon XIII, jako jeden z pierwszych publicznie i jednoznacznie skrytykował szerzącą się wówczas myśl socjalistyczną, która w sferze gospodarki opierała się na społecznej własności środków produkcji i centralnym sterowaniu. Zdaniem

papieża, „socjaliści, wzneciwszy zazdrość (ubogich do bogatych), mniemają, że dla usunięcia przepaści między nimi znieść trzeba prywatną własność, a zastąpić ją wspólnym wszystkim posiadaniem dóbr materialnych”². Kolektywna własność dóbr, jak dowodził Leon XIII, sprzeciwia się prawom natury, jest niebezpieczna dla robotników i rodziny oraz grozi poważnym rozstrojem społeczeństwa. Mimo napomnień papieża musiał minąć wiek, aby w Europie Środkowej i Wschodniej ostatecznie upadł socjalizm. Niestety, szkodliwa społecznie ideologia w dalszym ciągu obowiązuje oficjalnie jeszcze w kilku krajach na świecie, a w kilku innych w sposób zakamuflowany. Nie sprawdziło się rozpowszechnione przez Karola Marksa hasło: „każdy według swych zdolności, każdemu według jego potrzeb”, co *de facto* oznaczało manipulację realną gospodarką zapewniającą podział dochodu zgodny z wizją socjalistycznej sprawiedliwości społecznej³. Realizacja tej idei miała w konsekwencji sprawić, że „wszystkie źródła zbiorowego bogactwa popłyną obficie”⁴. Socjalistyczny porządek miał być nieuchronny, niezależnie od ludzkiej woli i dążeń, w przeciwieństwie do kapitalizmu, któremu grozi załamanie i samounicestwienie⁵. Milton Friedman przyczyn porażki socjalistycznego ustroju poszukiwał między innymi w powszechnej niechęci do rezygnacji z własności prywatnej i politycznych implikacjach centralnego planowania – socjalistyczna organizacja produkcji okazała się mniej wydajna niż działalność sektora prywatnego⁶.

Zdaniem Friedricha Augusta Hayeka, „socjalizm w starym określonym sensie jest dziś w świecie zachodnim martwy”. Słowa te potwierdzały rozczarowanie i rosnącą świadomość socjalistycznych intelektualistów dostrzegających, że „socjalizm oznacza zniszczenie wolności jednostki”⁷. Rzeczywiście, historia XX wieku wskazuje, że to wolny rynek, a nie socjalistyczny porządek, jest „bezalternatywnym rozwiązaniem instytucjonalnym dla wolnych i demokratycznych społeczeństw.

² Leon XIII, *Encyklika Rerum Novarum*, 3.

³ F.A. Hayek, *Konstytucja wolności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 254.

⁴ K. Marks, *Krytyka programu gotajskiego*, Książka i Wiedza, Warszawa 1949, s. 22.

⁵ J. Schumpeter, *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 69.

⁶ M. Friedman, *Kapitalizm i wolność*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2008, s. 44.

⁷ F.A. Hayek, *op.cit.*, s. 252–253.

Alternatywy wobec rynku nie ma i w wyobraźalnej przyszłości nie będzie⁸. Swobodna wymiana jest warunkiem koniecznym pomyślności ekonomicznej społeczeństwa i jego wolności⁹.

2. Keynesizm – źródło wzrostu zadłużenia finansów publicznych

Keynesizm to pogląd ekonomiczny, który zatriumfował w okresie wielkiego kryzysu w latach 30. XX wieku, a który promował aktywność państwa na rynku. Zwolennicy keynesizmu nie kwestionują roli wolnego rynku, ale dostrzegają pojawiające się okresowo zakłócenia jego funkcjonowania. Zdaniem Johna Maynarda Keynesa są to: niezdolność rynku do realizowania pełnego zatrudnienia oraz dowolny i niesprawiedliwy podział dochodów. W celu złagodzenia negatywnych skutków niesprawności rynku Keynes proponował wzrost wydatków państwa, nawet kosztem wzrostu długu publicznego. Dowodził on, że jedynie łagodna polityka fiskalna państwa może być skutecznym lekarstwem na długookresową równowagę w warunkach niepełnego zatrudnienia. Dla przezwyciężenia recesji z lat 30. XX wieku w Stanach Zjednoczonych „pozostawała tylko jedna droga, a mianowicie interwencja rządu w celu podniesienia poziomu wydatków na inwestycje, czyli zaciąganie przez rząd pożyczek i wydatkowanie ich na cele publiczne – świadomie wywołany deficyt. Tylko to mogło przełamać równowagę przy niepełnym zatrudnieniu: faktyczne, rozmyślnie wydatkowanie niewydanych oszczędności prywatnego sektora”¹⁰. John Maynard Keynes tym samym przestrzegał przed nadmierną zapobiegliwością i ostrożnością: „zrobiliśmy się tak ostrożni, dobrze się zastanawiając, zanim obarczymy potomnych ciężarami finansowymi, budując im domy mieszkalne, że niełatwo nam już uniknąć plagi bezrobocia”¹¹.

Poglądy Keynesa dotyczące aktywnej polityki państwa na rynku należy uznać za słuszne w krótkiej perspektywie. Wzmożone wydatki państwa spowodują wzrost

⁸ E. Mączyńska, P. Pysz, *Liberalizm, neoliberalizm, ordoliberalizm*, „Ekonomista” 2014, nr 2, s. 221.

⁹ M. Friedman, R. Friedman, *Free to Choose. A Personal Statement*, Harcourt Brace Jovanovich, New York–London 1980, s. 11.

¹⁰ J.K. Galbraith, *Ekonomia w perspektywie. Krytyka historyczna*, PWE, Warszawa 1992, s. 248.

¹¹ J.M. Keynes, *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 117.

popytu, co w konsekwencji ustabilizuje rynek, a nawet będzie sprzyjać poprawie koniunktury. Konsekwencją wzmożonej aktywności państwa na rynku może być nie zrównoważenie budżetu i narastanie długu publicznego, którego obsługa w przyszłości będzie dodatkowo obciążała budżet. Z taką sytuacją mamy do czynienia obecnie. Rządy wielu krajów nie znajdując innej recepty na wyjście z kryzysu, zdecydowały się na wsparcie sektora prywatnego publicznymi pieniędzmi, co w wielu przypadkach doprowadziło do poważnego kryzysu zadłużeniowego. Politykę keynesowską prowadzoną w warunkach osłabienia gospodarczego uznawał za słuszną ojciec niemieckiego cudu gospodarczego Ludwig Erhard¹². Postulował, by w warunkach stabilizacji i długotrwałego rozwoju doprowadzić do zrównoważenia budżetu, nie godząc się nawet na finansowanie pomocy społecznej za cenę wzrostu długu publicznego. Wyjaśniał, że „głęboki sens społecznej gospodarki rynkowej polega na połączeniu zasady wolności na rynku z równością społeczną i moralną odpowiedzialnością każdego za całość społeczeństwa”¹³.

Podejście Ludwiga Erharda wydaje się na wskroś słuszne. W warunkach osłabienia gospodarczego można pobudzać gospodarkę na koszt przyszłych pokoleń, jednak w okresie dobrej koniunktury należałoby zaciągnięte zobowiązanie spłacić – wymagają tego zasady sprawiedliwości międzypokoleniowej. Jeśli nawet kogoś nie przekonują podstawowe zasady moralne, warto poszukać uzasadnienia takiego działania w naukach ekonomicznych, na przykład w teorii dochodu permanentnego Milтона Friedmana. Teoria ta zakłada, że wielkość konsumpcji powinna być uzależniona od przeciętnego dochodu uzyskiwanego w długim okresie¹⁴. Współcześnie jednak ani politycy, ani niektórzy ekonomiści nie są skłonni w imię partykularnych interesów, nawet w warunkach koniunktury gospodarczej, ograniczać wydatków państwa, a przez to pozostawiają niespłacone długi przyszłym pokoleniom. Wygodnie jest przy tym uzasadniać swoje decyzje popularnymi do dziś poglądami J.M. Keynesa.

¹² M.G. Woźniak, *Ordoliberalna społeczna gospodarka rynkowa czy państwo minimalne*, w: *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, z. 17, *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*, red. M.G. Woźniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 34.

¹³ H.F. Wünsche, *Aktualność koncepcji społecznej gospodarki rynkowej Ludwiga Erharda*, w: *Ordoliberalizm i społeczna gospodarka rynkowa wobec wyzwań współczesności*, red. E. Mączyńska, P. Pysz, PTE, Warszawa 2013, s. 154–156.

¹⁴ M. Friedman, *A Theory of the Consumption Function*, Oxford & IBH Publishing Co., New Delhi–Calcutta–Bombay 1970, s. 20–37.

3. Krytyczne spojrzenie na skutki neoliberalizmu

Na skutek trwającego nadal osłabienia gospodarczego i kryzysu zadłużeniowego finansów publicznych neoliberalna myśl ekonomiczna doczekała się znaczącej krytyki w wielu środowiskach, nie tylko ekonomistów. Nie można jednak zupełnie potępiać poglądów neoliberalistów. Chociaż neoliberalne reguły sprzyjają egocentrycznym postawom, to główny ciężar winy za kryzys ponosi nieetyczne zachowanie przedstawicieli sektora finansów – pożądanie własnych korzyści kosztem innych i „pogoń za zyskiem”. Zwolennicy neoliberalizmu, nawiązując do *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* Adama Smitha¹⁵, uważają, że efektywne funkcjonowanie gospodarki zapewni wolny rynek, który sprawia, że wymiana dóbr odbywa się dobrowolnie, na zasadzie współpracy uczestników rynku i nie jest potrzebny ani przymus, ani centralne sterowanie gospodarką. „Dobrze funkcjonujący model społeczeństwa zorganizowanego wokół dobrowolnej wymiany dóbr to wolna, prywatna i aktywna gospodarka wymiany”¹⁶.

Wolny rynek nie oznacza jednak zupełnej rezygnacji z utrzymania administracji publicznej. Państwo powinno być podmiotem określającym zasady funkcjonowania rynku i dbającym o ich przestrzeganie, minimalistyczne, podległe jednostce oraz stojące na straży jej wolności, a także być aktywne wyłącznie w tych dziedzinach, w których jest to niezbędne. Liberałowie, jak podkreślał Milton Friedman, nie są zwolennikami anarchizmu. Dlatego rolą państwa jest zapewnienie praworządności, zagwarantowanie porządku i bezpieczeństwa narodowego, określanie praw własności, rozstrzyganie w spornych kwestiach dotyczących interpretacji zasad funkcjonowania rynków, przestrzeganie prawidłowego wykonania zawartych przez uczestników rynku umów, przyjęcie i konsekwentna realizacja polityki monetarnej, przeciwdziałanie monopolom oraz eliminowanie ujemnych efektów zewnętrznych¹⁷. Milton Friedman zdawał sobie sprawę, że rynek samodzielnie nie dokona internalizacji kosztów (korzyści) zewnętrznych – do tego niezbędne jest sprawne państwo. Uważał on jednak, że interwencja rządu, nawet w tych koniecznych sytuacjach, z reguły jest nadmierna i pogłębia *de facto* istniejące problemy. Dlatego postulował

¹⁵ A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

¹⁶ M. Friedman, *Kapitalizm...*, s. 47; M. Friedman, R. Friedman, *op.cit.*, s. 13.

¹⁷ M. Friedman, *Kapitalizm...*, s. 86–88.

daleko idące ograniczenia roli sektora publicznego, w tym również w sferze społecznej¹⁸.

Podobne poglądy głosił Friedrich August Hayek, zagorzały zwolennik wolności jednostki (rozumianej jednak w sensie negatywnym jako „wolności od”¹⁹) i spontanicznie kształtującego się ładu gospodarczego²⁰. Wypełnienie wskazanych postulatów wymaga, aby działalność państwa nie wykraczała poza utrzymanie prawa i porządku. Nie kwestionował on ograniczonej aktywności państwa w zakresie ochrony ubogich i dotkniętych nieszczęściem oraz działalności w zakresie opieki zdrowotnej i edukacji. Friedrich August Hayek krytykował natomiast nadmierną opiekuńczość państwa: „naszym problemem są tutaj nie tyle cele, ile metody działania państwa”²¹. Inicjatywy państwa w sferze społecznej stanowią bowiem zagrożenie dla wolności. Przedstawiane są one jako „zwykłe usługi” świadczone na rzecz mniej zamożnej części społeczeństwa, ale ich wykonywanie prowadzi do powstania przymusu i roszczeń państwa do wyłącznych praw w niektórych dziedzinach, a każda interwencja państwa może zakłócić samoczynny proces ustalania cen przez rynek²². Hayek akceptował wyłącznie państwową ochronę członków społeczeństwa przed skrajną biedą i troskę o zapewnienie określonego minimum utrzymania dla wszystkich. Natomiast działania państwa polegające na próbach wyrównywania poziomu życia i redystrybucji dóbr pomiędzy członków społeczeństwa Hayek uważał za godzące w wolność, niesprawiedliwe społecznie, krzywdzące ludzi zdolnych i ambitnych. Przedstawione podejście było jednoznaczne z akceptacją nierówności

¹⁸ M. Belka, *Doktryna ekonomiczno-społeczna Milтона Friedmana*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1986, s. 43.

¹⁹ „Wolność od” oznacza dążenie jednostki do uwolnienia się od wszelkich czynników ograniczających jej swobodę. „Wolność od” daje jednostce możliwość działania zgodnie z własnymi przekonaniem i planami, co oznacza niezależność jednostki od arbitralnej woli lub przymusu innego człowieka lub grupy osób. Ten rodzaj wolności stoi w wyraźnej sprzeczności z „wolnością do”, która podkreśla wartości, jakimi kieruje się wolny człowiek, tworząc relacje w społeczeństwie. Są to między innymi: empatia, poczucie odpowiedzialności, solidarności, godności i miłości bliźniego.

²⁰ Spontaniczny ład gospodarczy oddolnie kształtowany przez rynek jest przeciwieństwem odgórnie stanowionego porządku, którego wprowadzenie postulują ordoliberalowie.

²¹ F.A. Hayek, *op.cit.*, s. 255.

²² *Ibidem*, s. 256.

dochodowych, w szczególności takich, które powstały w wyniku prawidłowego funkcjonowania rynku, bez naruszenia prawa²³.

Nadal dominujący na świecie neoliberalizm ma już lata swojej świetności za sobą. Na przykład za rządów Margaret Thatcher w Anglii w myśl koncepcji Friedricha Augusta Hayeka i Milтона Friedmana ograniczono rolę związków zawodowych i wpływ państwa na rynek, co przyniosło początkowo pozytywne rezultaty gospodarcze. Na skutek podjętych reform w sektorze finansowym Londyn, obok Nowego Jorku, Tokio i Frankfurtu, stał się światowym centrum finansowym. Niestety, nadmierny liberalizm w myśl głoszonych wolności przyczynił się do narastania nierówności społecznych, nie gwarantował stabilności światowej gospodarki²⁴. Neoliberalizm w imię „wolności od” spowodował również niemal zupełne odejście od wartości moralnych w życiu społeczno-gospodarczym.

Post factum Milton Friedman dostrzegł negatywne skutki neoliberalnej swobody, unikania odpowiedzialności i gospodarczego egoizmu. O ile jeszcze na początku lat 90. XX wieku krajom, w których dokonywała się transformacja ustrojowa i gospodarcza, zalecał przyjęcie neoliberalnych zasad i szybką prywatyzację, o tyle już dekadę później wycofywał się z wcześniejszych pomysłów, przyznając się do popełnionych błędów: „Myliłem się. Okazuje się, że rządy prawa są ważniejsze od prywatyzacji”²⁵.

4. Społeczna gospodarka rynkowa – rozwiązanie wspólnie uzasadnione

Krytycznie do aktywnej obecności państwa na rynku odnosili się również inni ekonomiści wywodzący się ze środowisk liberalnych. Walter Eucken, główny przedstawiciel ordoliberalnej myśli ekonomicznej, planując ustrój gospodarczy, wykorzystał dorobek klasycznej myśli liberalnej, jednoznacznie odrzucając model centralnie planowanej gospodarki²⁶. Ordoliberalowie przyjęli także, w przeciwień-

²³ U. Zagóra-Jonszta, *Hayek i Friedman o ekonomicznej roli państwa*, w: *Polityka ekonomiczna państwa we współczesnych systemach gospodarczych*, red. D. Kopycińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008, s. 8.

²⁴ K. Górka, *Światowy kryzys finansowy i gospodarczy w kształtowaniu wyzwań rozwojowych*, w: *Ekonomia przemysłowa w warunkach kryzysu finansowego*, red. P.P. Małecki, Fundacja UEK w Krakowie, Kraków 2012, s. 37, 40–41.

²⁵ E. Benedyk, *Kolacja u Friedmana*, „Polityka” 2006, nr 48 (2582), s. 44–46.

²⁶ W. Eucken, *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005, s. 20.

stwie do zwolenników myśli neoliberalnej, szeroką interpretację dorobku Adama Smitha, odwołując się przy tym do *Teorii uczuć moralnych*²⁷ klasyka ekonomii. Zgodnie z ich wizją państwo powinno odgrywać rolę podmiotu ustanawiającego zasady funkcjonalnego i zapewniającego godność człowieka ustroju gospodarczego²⁸. Zadaniem państwa winno być tworzenie zabezpieczeń przed grupami nacisku chcącymi realizować partykularne korzyści bez uwzględnienia interesów całego społeczeństwa²⁹.

To, co na początku XXI wieku Milton Friedman uznał za niezbędne – liberalny ustrój gospodarczy i rządy prawa – pięćdziesiąt lat wcześniej przedstawiciele szkoły fryburskiej z powodzeniem zastosowali w praktyce. Przyjęta w Niemczech po II wojnie światowej społeczna gospodarka rynkowa, stanowiąca praktyczną realizację zasad porządku konkurencyjnego W. Euckena, przyniosła ożywienie gospodarcze zwane niemieckim cudem gospodarczym. Wolny rynek, własność prywatna i wolność jednostki – rozumiana jednak, inaczej niż przez neoliberalów, jako „wolność do” – stanowiła podstawę nowego wówczas porządku gospodarczego. Wolność jednostki i własność prywatna połączone z koordynacją działalności gospodarczej mogą przynieść realizację celów społecznych, o ile obowiązywać będą zasady etyczne, a wolność będzie ściśle powiązana z odpowiedzialnością³⁰. Uzasadniając charakter prowadzonej w latach 50. XX wieku w Niemczech polityki gospodarczej Niemiec, Ludwig Erhard przyznał, że celem gospodarki jest: „pomóc ogółowi członków społeczeństwa w poprawie materialnych warunków ich bytu, aby pomóc w przewyciężeniu ich życiowych trosk oraz uczynić błogosławieństwo wolności dostępnym dla wszystkich”³¹.

²⁷ A. Smith, *Teoria uczuć moralnych*, PWN, Warszawa 1989.

²⁸ Szerokie omówienie zasad ordoliberalnego porządku konkurencyjnego zainteresowany Czytelnik znajdzie między innymi w publikacjach Waltera Euckena (W. Eucken, *op.cit.*, s. 295–344).

²⁹ B. Fiedor, *Kryzys gospodarczy a kryzys ekonomii jako nauki*, „*Ekonomista*” 2010, nr 4, s. 462.

³⁰ P. Czarnek, *Zasady społecznej gospodarki rynkowej*, w: *Zasady Ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, red. D. Dudek, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 290.

³¹ L. Erhard, *Die Prinzipien der deutschen Wirtschaftspolitik*, „Orientierungen zur Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik” 2005, Nr. 104, s. 17, za: P. Pysz, *Spoleczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 32.

Podsumowanie

Ordoliberalna doktryna ekonomiczna mimo upływu czasu od jej sformułowania nie uległa dewaluacji. Przeciwnie, wprowadzona w życie w postaci społecznej gospodarki rynkowej zapewniła niemieckiej gospodarce światowy sukces. Można w niej odnaleźć również silne odwołania do zasad moralnych, których brak nie tylko doskwiera współczesnym społeczeństwom, ale i utrudnia osiągnięcie wewnątrz- i międzygeneracyjnej sprawiedliwości. Niewątpliwe zalety społecznej gospodarki rynkowej nie oznaczają, że należy ponownie ją wdrożyć bez uwzględnienia aktualnych uwarunkowań. Ordoliberalny porządek traktować należy raczej jako pewien idealny paradygmat, będący podstawą do określenia nowego ustroju gospodarczego.

Przyjmując za słuszną tezę o braku alternatywy dla wolnego rynku docelowego ustroju gospodarczego, należy poszukiwać wśród koncepcji liberalnych. Trzeba jednak odrzucić skrajnie liberalne poglądy przede wszystkim z powodu ich sprzeczności z zasadami sprawiedliwości społecznej i wyzbyciem się podstawowych norm etycznych, które prowadzą do uprzedmiotowienia człowieka w procesach gospodarczych. Nie jest możliwa – mimo poważnej dewaluacji zasad neoliberalnych – zupełna rezygnacja z przyjętych współcześnie reguł gospodarowania. Stanowiąca pochodną liberalizacji finansjalizacja we współczesnych uwarunkowaniach jest już procesem nieodwracalnym. Podobny charakter ma globalizacja, będąca skutkiem obiektywnych przemian rozwojowych wolnego rynku. Negatywne skutki funkcjonowania wolnego rynku można jednak skutecznie wyeliminować poprzez ustalenie zasad porządku gospodarczego, nad przestrzeganiem których czuwać będzie państwo.

Arystotelesowskim złotym środkiem – właściwą formą funkcjonowania współczesnego rynku – będzie zatem synteza spontanicznego i stanowionego ładu gospodarczego. Przedstawione rozwiązanie może wydawać się pozornie sprzeczne i polemiczne. Nie oznacza to jednak, że obydwie koncepcje porządku gospodarczego wykluczają się wzajemnie. Należy raczej mówić o istniejącym sprzężeniu zwrotnym pomiędzy spontanicznym i stanowionym ładem gospodarczym, bowiem w praktyce obydwie formy porządku uzupełniają się nawzajem. „Reguły gry gospodarczej ustanowionej odgórnie przez władze polityczne oddziałują za pośrednictwem ich wpływu na zachowania podmiotów gospodarczych i ich interakcje na ewolucyjne samokształtowanie się reguł ładu spontanicznego. I odwrotnie, reguły

gry gospodarczej zaliczane do ładu spontanicznego przez wpływ na zachowania i interakcje podmiotów gospodarczych nie pozostają bez wpływu na odgórne ukształtowanie się reguł ładu stanowiącego³².

Literatura

- Benedyk E., *Kolacja u Friedmana*, „Polityka” 2006, nr 48 (2582).
- Belka M., *Doktryna ekonomiczno-społeczna Milтона Friedmana*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1986.
- Czarnek P., *Zasady społecznej gospodarki rynkowej*, w: *Zasady Ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, red. D. Dudek, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Erhard L., *Die Prinzipien der deutschen Wirtschaftspolitik*, „Orientierungen zur Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik” 2005, Nr. 104.
- Eucken W., *Podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005.
- Fiedor B., *Kryzys gospodarczy a kryzys ekonomii jako nauki*, „Ekonomista” 2010, nr 4.
- Friedman M., *A Theory of the Consumption Function*, Oxford & IBH Publishing Co., New Delhi–Calcutta–Bombay 1970.
- Friedman M., *Kapitalizm i wolność*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2008.
- Friedman M., Friedman R., *Free to Choose. A Personal Statement*, Harcourt Brace Jovanovich, New York–London 1980.
- Galbraith J.K., *Ekonomia w perspektywie. Krytyka historyczna*, PWE, Warszawa 1992.
- Górka K., *Światowy kryzys finansowy i gospodarczy w kształtowaniu wyzwań rozwojowych*, w: *Ekonomia przemysłowa w warunkach kryzysu finansowego*, red. P.P. Małecki, Fundacja UEK w Krakowie, Kraków 2012.
- Hayek F.A., *Konstytucja wolności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Keynes J.M., *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Leon XIII, *Encyklika Rerum Novarum*.
- Marks K., *Krytyka programu gotajskiego*, Książka i Wiedza, Warszawa 1949.
- Mączyńska E., Pysz P., *Liberalizm, neoliberalizm, ordoliberalizm*, „Ekonomista” 2014, nr 2.
- Pysz P., *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

³² P. Pysz, *Stanowiony i spontaniczny ład gospodarczy w procesie rynkowej transformacji systemowej – teoretyczny schemat analizy porównawczej*, w: *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia*, red. P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, s. 121.

- Pysz P., *Stanowiony i spontaniczny ład gospodarczy w procesie rynkowej transformacji systemowej – teoretyczny schemat analizy porównawczej*, w: *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia*, red. P. Pysz, A. Grabska, M. Moszyński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.
- Schumpeter J., *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Smith A., *Teoria uczuć moralnych*, PWN, Warszawa 1989.
- Woźniak M.G., *Ordoliberalna społeczna gospodarka rynkowa czy państwo minimalne*, w: *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, z. 17, *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*, red. M.G. Woźniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010.
- Wünsche H.F., *Aktualność koncepcji społecznej gospodarki rynkowej Ludwiga Erharda*, w: *Ordoliberalizm i społeczna gospodarka rynkowa wobec wyzwań współczesności*, red. E. Mączyńska, P. Pysz, PTE, Warszawa 2013.
- Zagóra-Jonszta U., *Hayek i Friedman o ekonomicznej roli państwa*, w: *Polityka ekonomiczna państwa we współczesnych systemach gospodarczych*, red. D. Kopycińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008.

ECONOMIC ORDER IN POST-CRISIS REALITY

Abstract

The article contains deliberations about the economic system which in post-crisis reality from one side would ensure the economic effectiveness, on the other whereas would allow for the realization of planned social objectives. According to the author, the appropriate form of functioning of the contemporary market is synthesis of the spontaneous and constituted economic order. Such an answer appears seemingly contrary, however it can constitute satisfying compromise for the majority of supporters of the market economy. In practice both forms of economic order are complementing each other mutually.

Translated by Marcin Łuszczczyk

Keywords: economic order, ordoliberalism, neoliberalism

JEL codes: A13, B20, E61